

Terék Anna

Forró föld

Állok a porban, szorítja arcomat a maszk. Szabadka süllyed, a délután egy nagy hüvelykujj, a föld alá nyomja. Olvadó járdába derékig süpped a város. Forró a föld, és forró a por, amit a szél hord.

A temetőből látni a várost. Ha saját tengelye körül megfordul az ember a Zentai úti temetőben, mindenfélét lát az ember.

Először is a varjakat, amelyek keresztfákon ülnek. Utána az országutat, kicsit arrébb a csokigyár csúcsai, arrébb betonmerev lakótelep, égbevert magas házakkal, aztán ott van a völgy, ahol majdnem agyonlőtték a nagyanyámat, s mire körbe érek, megint apám fejfáját látom. Forró a föld.

Apám a forró föld alatt fekszik. Szorítja arcomat a maszk. Piros karikát hagy az orrom, szájam körül.

Járványos nyár van, határzár előtt még hazarohantunk, látni anyámat Topolyán, megnézni apám sírját Szabadkán. A varjak összeolvadnak a fejfével. 24 órát sem töltünk Vajdaságban, mikor ismét indulunk vissza. Nővéremmel úgy érezzük magunkat, mintha újra menekülnénk. Akár csak 99-ben.

Szabadka kilök, és visszaszív magába. Nem tudok már mit kezdeni ezzel a várossal. 99-ben rajta keresztül menekültünk a bombázások elől. A szüleim attól féltek, azzal, hogy Amerika belép a háborúba, minden olyan lesz idővel, mint Vietnámban. Erőszak, golyók, napalm, égett bőr, hús év háború, Delta–Echo–Alfa–Tango–Hotel.

Menekülni nehéz, az ember, ha gyerek, hülyeségeket visz magával. Most is hülyeségeket tettem a hátizsákomba. Mintha el lehetne pakolni a hazámat, a házamat, a régi életemet.

A családnak egy része vonaton érkezett ide. Furcsa helyekről szivárogtunk Szabadkára.

Dédnagyapám vasutas volt, a nagymamám mindig azt mesélte, hogy évekig két vagonban laktak, azok voltak berendezve lakásnak, mert ha a dédapámat áthelyezték egy másik állomásra, csak hozzácsatolták egy menetrend szerinti járáshoz a vagonjukat, az otthonukat, aztán elszakították az új helyre. Ezért a nagymamám és testvérei szanaszét szórva születtek a Monarchiában. Egyikük Budapesten, a másikuk Bajmokon, volt, aki még lejjebb, lejjebb a Monarchia térképén.

Sosem mondta el nagyanyám, hogy vajon a dédnagyanyám a vagonban szülte meg a gyerekeket, vagy bevonult az adott településen valahová.

Bár nagymamám egy vagonban kezdte meg életét ezen a furcsa világon, később sosem utazott sehová. Kiskorában még a tengerparton is laktak, ahol látta Péter herceget egy homokozóban játszani.

És itt kezd összezavarodni minden. Nem csak a fejemben, az egész életemben. Mert nekem volt és van Péter hercegem, sőt Péter királyom, Sándor királyom, egy halom Nemanjićom, Karađorđevićem, Obrenovićom, Urošom, Uglješám és Vukašinom, Gavriło Principem, despotáim és kenézeim. És fogalmam sincs, hány Béla volt király, ki volt a vak, ki volt a kalapos, ki a könyves. Történelmi káoszban éltem egész

idő alatt, míg iskolába jártam. Iskolában dolgozom, néha segítek egy-egy gyereknek házit írni, ha úgy adódik. A történelem és földrajz háziktól rettegek. Fogalmam sincs, és voltam is olyan lusta, hogy sosem tanultam meg, hány magyarországi megye van, melyiket hogy hívják, de elég sokat tudok a Kolubara vízgyűjtő területeiről, az Užicei völgykatlanról és Montenegró karsztvidékéről. Azok a karszthegek egykor a hazámhoz tartoztak. És négy nagyszülőm közül három élt is ott átmenetileg.

Szóval a nagyanyám azt mesélte, mikor Montenegróban vakvágányon állt épp az otthonnak használt vagonjuk, a bátyjával kiszöktek, és a fővenyen, valamilyen kerítéssel át leselkedtek, amikor meglátták, hogy ott játszik a homokban a Péter herceg. És a nagyanyám erre olyan büszke volt, hogy látta a kis herceget, mintha mindig is ez lett volna az ő országa.

Nehezen tudta kibogozni, melyik évben minek hívták azt az országot, amiben ott ragadtak. Nehéz kibogozni azt is, hogy a szülőhazámat mikor hogy hívták. Sokszor én is összekeverem, mikor volt Jugoszlávia, mikor Szerbia és Montenegró, sokszor ez utóbbi szó sem jut eszembe, mert szerbül kényelmesebb a neve a számnak. Szóval lehet, hogy ez is családi örökség, hogy az ember azt se tudja, minek hívták a hazáját melyik évben, nagyanyám se tudta, engem is összezavar. Monarchia, aztán SzHSz Királyság. Akkor lettek könnyebbek a dolgok, mikor már stabilan Jugoszláviának hívták az országot, és még senki sem tudta, hogy ez is egy vakvágány lesz.

1916-ban nagyanyám még tervben sem volt, és dédnagyapám vagonjában épp egy másik leánygyermekkel gyarapodott a család, egy budapesti pihenőpályán. Akkor még senki sem gondolta, hogy ebből baj is lehet: megszületni Budapesten. Nagyanyám 1920-ban született. Január 31-én. Ekkor még nem ültek össze Trianonban. A család vagonja a mostani Vajdaság területén pihent, pontosabban egy icipici településen, Bajmokon. A dolgok nem is június 4-én zavarodtak végleg össze, hanem jóval utána.

Mivel az emberek általában nem tudnak betelni a káosz alapból létrejövő természetével, ha már megszokták, gerjeszteni, fokozni is szeretnék azt. Nagyanyám azt mesélte, hogy 1920 végére minden a feje tetejére állt. Ekkor Szabadkán voltak épp, ahol senki sem értett semmit, és nemcsak a különböző nyelvek zűrzavara miatt. És jött egy rendelet, hogy aki Magyarországon született, nem az elcsatolt földrészen, annak vissza kell térnie Magyarországra, mindegy, hány éves. Csak hogy végre rend legyen. Mindenki menjen oda, ahol született.

Nagyanyám nővére ekkor volt négy éves, és vissza akarták vinni Pestre. Megjelentek a katonák a vagon ajtajában, és azt mondták, hogy bár az egész család a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság állampolgára, Margitka sajnos nem lehet az, mert Budapesten született, szóval tessék haladéktalanul beszoigáztatni a gyereket, hogy vonattal visszaküldhessék a magyart a magyaroknak Budapestre. Tépte a haját az egész család. A nagyanyám mindig azt mondta, amikor mesélték ezt neki, mindig azon gondolkodott, hogy hova mehetett volna egyedül egy négy éves gyerek Pesten. Hogy is gondolhatták ezt?

Végül a dédnagyapám nem engedte el Margitkát. Nem tudom, hogy milyen üzletet köthetett, vagy hogyan szöktette vissza a családhhoz a lányát. Okos ember volt, mindig azt mesélte nagyanyám, hogy fejben össze tudott adni egy hosszú oszlopnyi számot, és kívülről tudta a Petőfi-összest. De szerbül sosem tanult meg, később sem,

mikor már házban laktak, a gázgyár mellett, és többé nem utaztak messzire sosem. A fia írta meg előre szerbül a védőbeszédét, mikor fegyelmi tárgyalás indult ellene a munkahelyén.

Nagyanyám nem tudott egy nyelven sem helyesen írni. Szerbül járta ki a négy polgárit, így szerb betűkkel írta élete végéig a magyar szavakat. Pedig sokat olvasott. Gyerekkoromban rengeteget röhögtünk azon, ha megláttuk a Mama receptes füzetében, hogy süteménj, galuška, žerbó.

Sokáig ez volt az egyetlen kép a fejemben Trianonról, amíg a Mama mesélte, én elképzelttem Margit tantit, amint áll a szabadkai állomáson, négy éves, és el akarják vinni Pestre. 79 évvel később én is ott álltam, vonatokra vártam, hogy elvigyenek a bombák elől Pestre. Belgrádból nem indult vonat. Szabadkát hátrahagyva a határig vittek a szüleink, aztán átgyalogoltunk a határon a nővéremmel. Nem tudom, hogy attól félttem, hogy többé nem látom a szüleimet, vagy attól, hogy ketten gyalogolunk át a határon. Egész éjjel a kelebiai vonatállomáson vártunk. Hajnali 4 körül a vasutasok megengedték, hogy beüljünk a hideg vonatba. Március volt, 26-a.

A másik nagymamám önszántából költözött Jugoszláviába, sokkal később. Hódmezővásárhelyen született, nagyapám a mai Vajdaság területén. A világháború után olyan gyorsan házasodtak össze, hogy nem győzött pislogni a család többi része. És akkor megint átrajzolták a határokat, ezáltal nagyapám újra jugoszláv lett, a nagymamám meg maradt magyar. Aztán fogták magukat, és leköltöztek Montenegróba. Ők is. Volt valami ezzel a Montenegróval, hogy a nagyszüleim mind oda igyekeztek. Sós levegő, karszthegek, ismeretlen nyelv. Ott tanultak meg szerbül, a negyvenes években. Ment, ahogy ment. Akkor sem könnyű megtanulni egy nyelvet, megszokni egy másik mentalitást, kultúrát, ha az ember szabad akaratából költözik oda.

Végül mindannyian megérkeztek Szabadkára, letelepedtek a városban, ahonnan én is menekültem, és ahonnan a másik nagyapámat [aki kivételesen nem ment el Montenegróba élni], folyamatosan bevagónírozták, és különböző munkatáborokba indultak vele. A nagyapám meg folyton leugrott mindegyik vonatról, és hazament. Egyszer egy kutyával érkezett haza, szökés közben összetalálkoztak, melegítették egymást a fagyos éjszakákon. Bolhásak voltak mind a ketten. A nagyanyám elégette a nagypapa ruháit, még az udvarban meg kellett mosakodnia, hogy ne hozza be a bolháit. Később, ugyanazon az udvaron, nagyapám a földbe ásta magát, ha hullanak a második világháborús bombák, és a házukra esik, ki tudja majd ásni a romok alól a családot.

A temetőben állok, egy fa sincs, fáj a bőröm, tűz a nap. Viszi a szél a forró föld porát. Ha nyáron a város szélén állsz, és az erős szél a bőrödre fújja a port, az olyan érzés, mintha a bőröd égne. Enyhe napalm, csak ezt le lehet söpörni. A szabadkaiak szeme is mindig tele van porral, mintha szilánkokat szórtak volna a szemekbe: csillog mindegyik.

Szabadka összetörik, morzsolódik, épül, aztán tönkremegy, bombázzák, építik, vonaton hozzák-viszik a családokat. Forró alattunk a föld.